

УДК 37.034+37.06

І. І. Гавриш,
вчитель, асистент
(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)
impetuous.flow@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ СФОРМОВАНOSTI КУЛЬТУРИ ВЗАЄМИН МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ДОБРОДІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФОРМУВАЛЬНОМУ ЕТАПІ ЕКСПЕРИМЕНТУ (ПОТРЕБОВО-МОТИВАЦІЙНИЙ ТА ПРАКТИЧНО-ПОВЕДІНКОВИЙ КОМПОНЕНТ)

У статті розглянуто особливості сформованості потребово-мотиваційного та практично-поведінкового компонентів виховання культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності.

Досліджено рівні сформованості вказаних компонентів культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності після застосування розробленої моделі. Висвітлено результати формувального етапу дослідження сформованості потребово-мотиваційного та практично-поведінкового компонентів культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності.

Ключові слова: культура взаємин, потребово-мотиваційний компонент, практично-поведінковий компонент, рівні сформованості, критерії культури взаємин.

Постановка проблеми. Демократизація та гуманізація в українському суспільстві, інтеграція в Європейське і світове співтовариство потребують зміни пріоритетів виховання культури взаємин сучасного молодшого школяра. Зростання обсягу різноманітних контактів, у які вступає особистість учня, вимагає з'ясування рівня сформованості потребово-мотиваційного та практично-поведінкового компонентів феномену культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Необхідність розробки й упровадження у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи змістовних і адекватних викликам сучасності інноваційних технологій формування культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності вимагає від нас достеменного аналізу реального стану дослідження вищевказаної проблеми. Цінними для нас є дослідження особливостей взаємин (І. Булах, О. Киричук, М. Красовицький, А. Мудрик, А. Реан, Д. Фельдштейн), специфіки формування культури взаємин (В. Білоусова, І. Мачуська, І. Романишин, В. Штифурак, Н. Щуркова), становлення культури взаємин з однолітками (І. Бужиної, А. Глушенка, В. Киричок, О. Кононко, М. Ночевника, К. Чорної). Заслужують на увагу дослідження, спрямовані на вивчення і формування культури взаємин батьків і молодших школярів (І. Сіданіч), культури взаємин між представниками різних статей (С. Вихор, І. Мачуська, І. Мезеря).

Мета статті – визначити ефективність формування потребово-мотиваційного та практично-поведінкового компонентів культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності у запропоновані моделі.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на цінність вмотивованості дій у взаєминах в умовах добродійної діяльності, її усвідомленості та об'єктивної самооцінки добродійності у взаєминах наступним кроком у дослідженні ефективності виробленої стратегії стало дослідження рівнів сформованості потребово-мотиваційного компонента культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності.

Динаміка сформованості потребово-мотиваційного компонента культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності наведена в табл. 1.

Таблиця 1.

Динаміка сформованості потребово-мотиваційного компонента культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності, %

Рівні сформованості	Контрольна група		Експериментальна група	
	до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту
Низький	15,8	13,4	15,6	5,9
Достатній	27,3	24,6	25,5	13,3
Середній	39,7	42,3	41,2	52,5
Високий	17,2	19,7	17,7	28,3

Аналіз кількісних результатів оцінки рівнів сформованості потребово-мотиваційного компонента культури взаємин дітей молодшого шкільного віку у добродійній діяльності виявив зростання серед респондентів ЕГ показників середнього (рефлексивно-вибіркового) (КГ – 42,3 %, ЕГ – 52,3 %) і високого (альтруїстично-духовного) (КГ – 19,7 %, ЕГ – 28,3 %) рівнів та зниження показників низького (безвідповідального) (КГ – 13,4 %, ЕГ – 5,9 %) та достатнього (пасивно-репродуктивного) (КГ – 24,6 %, ЕГ – 13,3 %) рівнів.

Повторне виявлення кола потреб у молодших школярів, необхідних для ефективного виховання культури взаємин у добродійній діяльності, показало прогресивні зміни у відповідях учнів. Респонденти ЕГ надалі уникали загальних та завуальованих відповідей і формулювань. Коло їхніх потреб було дещо переформатовано на духовно-моральний зміст: "бажаю щоб мої однокласники мали багато друзів", "хай усі менше сваряться", "хочу щоб в усіх учнів були успішні результати", "хай наші взаємини будуть міцними" тощо.

Виявлення мотивів та стимулів проявів культури взаємин показав зниження рівня домінування матеріальних цінностей учнів. Завдяки комплексності розробленої програми, виховна діяльність спрямовувалася на успішну мотивацію учнів початкової ланки освіти. Ця успішність знаходила вияв через спільні зусилля, колективну участь дітей. Мотивація добродійної діяльності учнів молодшого шкільного віку визначається бажанням до самовдосконалення та вдосконалення оточуючого світу. Позитивним зрушенням є мотивація у дотриманні культури взаємин із старшими та ровесниками нарівні у добродійній діяльності, тоді як на початку це не мало значення. І з однолітками, і з старшими респонденти вважали можливими вияви антикультури та антидобродійності. Дедалі більше стали проявлятися: ціннісне ставлення до людей різного віку; підтримка високого рівня взаємин; прагнення не нашкодити та навпаки вчинити добродійну справу; бажання уникали ситуацій-конфліктів, не спричиняти дискомфорт (емоційний, моральний).

При визначенні позицій особистості у процесі формування культури взаємин у добродійній діяльності респонденти ЕГ показали розуміння необхідності проявів культури взаємин у добродійній діяльності та прагнули будувати свої взаємини (незалежно від того хто це) винятково на позитивних емоціях та альтруїстичних засадах. У процесі проведеної роботи учні показали схильність до активно-оптимістичної позиції у житті та глибинне розуміння того, що самовизначення не займає центральне місце у взаєминах високого гатунку.

Результати сформованості потребо-мотиваційного компонента культури взаємин учнів контрольних і експериментальних груп у добродійній діяльності до і після експерименту показано на рис. 1.

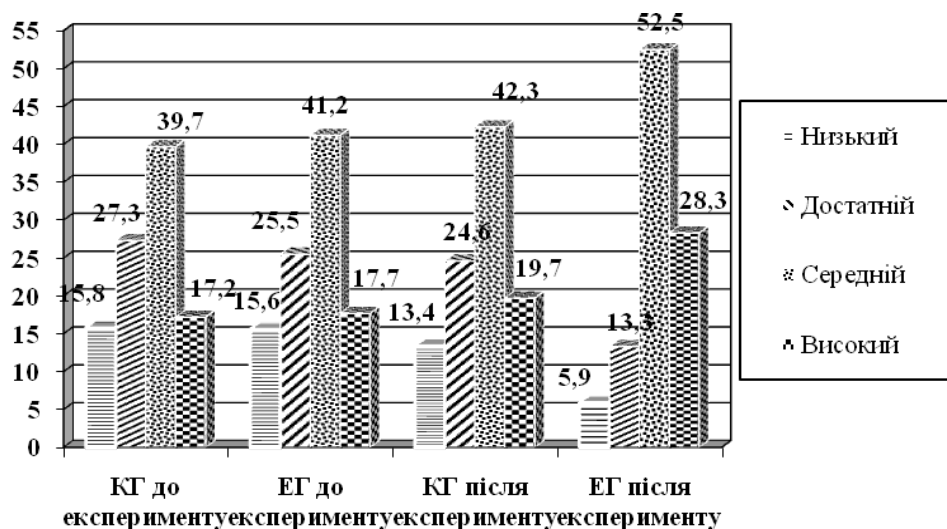

Рис. 1. Динаміка рівнів сформованості потребо-мотиваційного компонента культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності, %.

Порівняльний аналіз показників сформованості потребо-мотиваційного компонента культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності виявив, що результати високого (альтруїстично-духовного) рівня сформованості потребо-мотиваційного компонента досліджуваного феномену в ЕГ збільшилися на 10,6 %, а середнього (рефлексивно-вибіркового) – на 11,3 %. Варто зазначити, що зменшилися показники достатнього (пасивно-репродуктивного) (на 12,2 %) та низького (безвідповідального) (на 9,7 %) рівнів.

Заслуговує на увагу ситуація в КГ, де відмічено деяке зростання високого (альтруїстично-духовного) (на 2,5 %) й середнього (рефлексивно-вибіркового) (на 2,6 %) рівнів та деяке зниження достатнього (на 2,7 %) й низького (на 2,4 %) рівнів.

Заключним у окремому кількісному дослідженні був кількісний аналіз контрольних зрізів відносно формування практично-поведінкового компонента культури взаємин молодших школярів при умові організації добродійної діяльності, дані якого наведено у табл. 2.

Таблиця 2.

Динаміка сформованості практично-поведінкового компонента культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності, %

Рівні сформованості	Контрольна група		Експериментальна група	
	до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту
Низький	30,6	27,7	31,8	14,5
Достатній	29,3	27,1	27,6	17,2
Середній	17,9	20,2	18,1	33,7
Високий	22,2	25	22,5	34,6

Аналіз одержаних результатів сформованості практично-поведінкового компонента культури взаємин молодших школярів при умові організації добродійної діяльності виявив якісну перевагу на користь ЕГ на високому (альтруїстично-духовному) (КГ – 25 %, ЕГ – 34,6 %) та середньому (рефлексивно-вибірковому) (КГ – 20,2 %, ЕГ – 33,7 %) рівнях й нижчі показники на низькому (безвідповідальному) (КГ – 27,7 %, ЕГ – 15,4 %) та достатньому (пасивно-репродуктивному).

Наприкінці дослідження в учасників ЕГ виявилось зниження ситуативності у дотриманні загальноприйнятих норм поведінки й етикету у взаєминах, зайнявши чітку активну позицію у боротьбі з проявами антидобродійної діяльності. Респонденти ЕГ демонструють серйозність у активній протидії негативним проявам у взаєминах між однолітками та бажання до позитивного їх налагодження. Залучення до різноманітних колективних справ сприяло зародженню у дітей любові до своїх друзів, однокласників, розвиваючи у них гостру потребу у позитивних взаєминах, уважно слухати та прислухатися до порад, у ввічливій поведінці та взаємоповазі тощо. Ще одним важливим досягненням було підвищення сформованості об'єктивного критичного ставлення до негативних дій, що свідчить про зацікавленість проблемами та присутність інтересу до оточуючих людей. Застосування методик на виявлення ставлення та позицій молодших школярів засвідчило зростання кількості респондентів, які більш критично оцінюють не лише оточуючих, але й свої дії у взаєминах і докладають чимало зусиль для налагодження позитивної атмосфери культури взаємин. Дедалі частіше учні надавали перевагу компаніям однолітків, ніж усамітненню.

Серед учасників ЕГ зріс відсоток учнів, які усвідомили та на практиці втілюють отримані знання: уважно слухають і не перебивають, виявляють високий рівень культури у взаєминах із різними людьми, намагаються не завдавати шкоди, а чинити добродіяння, отримують задоволення від часу проведеного із ровесниками та друзями. Усе це разом сприяє укріпленню та подальшому розвитку взаємин між ровесниками, а саме: спільні прогулянки та сумісне проведення дозвілля, легке підтримання розмови (з друзями та новими знайомими), радісно проводять ігровий час та жваво пропонують свої ідеї, отримуючи шире задоволення.

Результати спостережень показали істотне збільшення числа учнів ЕГ, які активно приймають допомогу, взаємодопомогу та надають безкорисливу допомогу. Це демонструє наявність в учнів діючих механізмів самоконтролю власних емоцій, умінь не вихвалитися та не нав'язуватися. Однак респонденти зазначають про наявність проблем при оцінюванні власних дій у взаєминах у добродійній діяльності та запізнілому виправленні допущених недоліків.

Динаміку змін у рівнях сформованості практично-поведінкового компонента культури взаємин молодших школярів у добродійній відображено на рис. 2.

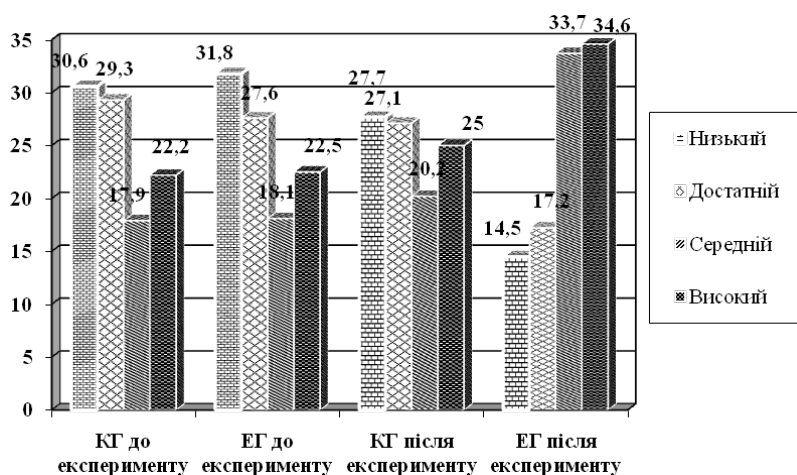

Рис. 2. Динаміка рівнів сформованості практично-поведінкового компонента культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності, %.

Одержана картина показує, що показники високого (альтруїстично-духовного) рівня сформованості практично-поведінкового компонента культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності в ЕГ зросли на 12,1 %, середнього (рефлексивно-вибіркового) – на 15,6 %. Водночас кількість дітей молодшого шкільного віку з достатнім (пасивно-репродуктивним) рівнем сформованості культури взаємин зменшилася на 10,4 %, а з низьким (безвідповідальним) – на 17,3 %.

Натомість у КГ серед респондентів відбулося незначне зниження низького (безвідповідального) та достатнього (пасивно-репродуктивного) рівнів, що становило 2,9 % і 2,2 % відповідно.

Зорганізоване нами експериментальне дослідження сприяло якісному покращенню компонентів сформованості культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності.

Порівняльні дані вихідного експерименту (див. табл. 3) демонструють динаміку сформованості культури взаємин молодших школярів КГ і ЕГ.

Таблиця 3.

Показники сформованості культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності

Рівні сформованості культури взаємин учнів	Компоненти культури взаємин учнів молодшого шкільного віку, %							
	Когнітивно-інтелектуальний		Етично-емпатійний		Потребово-мотиваційний		Практично-поведінковий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	20,8	9,5	16,2	7,5	13,4	5,9	27,7	14,5
Достатній	33,1	20,9	33,8	18,9	24,6	13,3	27,1	17,2
Середній	23,5	37,1	27,4	39,1	42,3	52,5	20,2	33,7
Високий	22,6	32,5	22,6	34,5	19,7	28,3	25	34,6

Одержані результати дали змогу виявити домінування високого (альтруїстично-духовного) й середнього (рефлексивно-вибіркового) рівнів у когнітивно-інтелектуальному, етично-емпатійному, потребово-мотиваційному та практично-поведінковому компонентах сформованості досліджуваного феномену, що було показано учнями ЕГ.

Тут простежується плавний зв'язок між усіма компонентами, коли групу дітей зі сформованим високим (альтруїстично-духовним) рівнем доповнюють діти середнього (рефлексивно-вибіркового) рівня, а кількість учнів із середнім (рефлексивно-вибірковим) рівнем поповнюють школярі достатнього (пасивно-репродуктивного) рівня і останніми до дітей достатнього (пасивно-репродуктивного) рівня приєднується частина учнів із низьким (безвідповідальним) рівнем. Таким чином, відбувається поступовий відтік молодших школярів від групи з безвідповідальним рівнем сформованості культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності. Цьому сприяють збільшення практичного багажу знань загальнолюдських взаємин, набуття навичок культури взаємин та безкорисливої добродійної діяльності.

Порівняльний аналіз результатів, досягнутих учасниками КГ та ЕГ на констатувальному й формуальному етапах педагогічного експерименту, відкрив можливість зафіксувати позитивну динаміку рівнів сформованості культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності ЕГ порівняно з КГ (табл. 4).

Таблиця 4.

Динаміка рівнів сформованості культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності за результатами констатувального та формуального етапів експерименту (у %)

Рівні сформованості культури взаємин молодших школярів	Контрольна група		Динаміка	Експериментальна група		Динаміка
	На початок експерименту	На кінець експерименту		На початок експерименту	На кінець експерименту	
Низький	21,7	19,5	- 2,2	21,8	9,3	- 12,5
Достатній	32,1	29,6	- 2,5	30,6	17,5	- 13,3
Середній	25,7	28,4	+ 2,7	27,4	40,6	+ 13,2
Високий	20,4	22,5	+ 2,1	20,2	32,4	+ 12,2

Якісний аналіз даних із табл. 4 показав, що в ЕГ кількість дітей із низьким (безвідповідальним) рівнем сформованості культури взаємин зменшився з 21,8 % аж до 9,3 %, тоді як у КГ 21,7 % – лише до 19,5 %. Зниження відсотків показав і достатній (пасивно-репродуктивний) рівень у ЕГ з 30,6 % до 17,5 %, а у КГ – тільки з 32,1 % до 29,6 %. Інша картина відкривається на середньому (рефлексивно-вибірковому) рівні, де показники ЕГ підвищились з 27,4 % до 40,6 %, а у КГ – тільки з 25,7 % до 28,4 %. Приємно вразила ситуація із високим (альтруїстично-духовним) рівнем, де в учнів ЕГ дані підвищились з 20,4 % до 22,5 %, а у КГ – тільки з 20,2 % до 32,4 %.

Динаміку виявлення змін у рівнях сформованості культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності за результатами дослідження відображено на рис. 3.

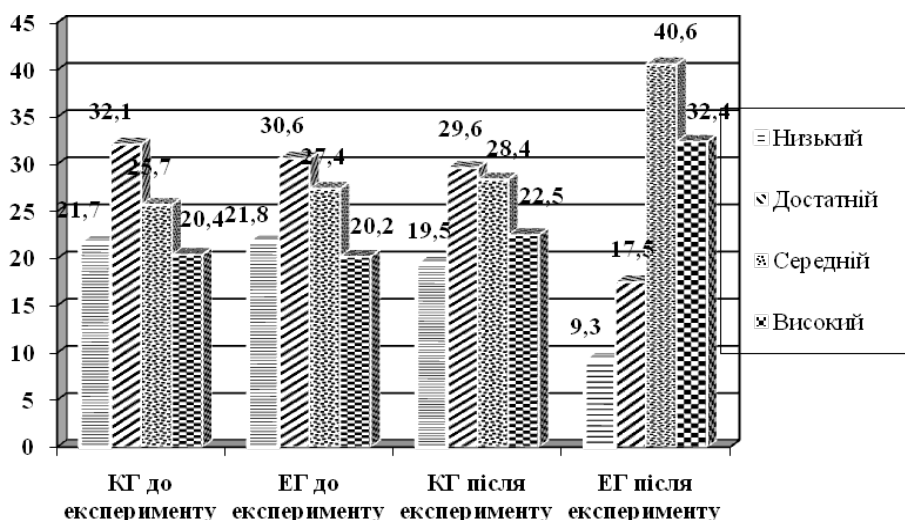

Рис. 3. Динаміка рівнів сформованості культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності за результатами дослідження, %.

Одержані результати дослідження дозволили зробити низку деяких числових висновків, насамперед: серед учнів ЕГ збільшився відсоток дітей середнього (рефлексивно-вибіркового) (13,2 %) та високого (альтруїстично-духовного) (12,2 %) рівнів сформованості культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності. Водночас показник достатнього (пасивно-репродуктивного) рівня знизився на 13,3 %, те саме відбулося і з даними безвідповідального рівня (12,5 %).

Зміни у позитивну сторону наявні і у КГ, щоправда незначні: високий (альтруїстично-духовний) рівень підвищився лише на 2,1 %, а середній (рефлексивно-вибірковий) – на 2,7 %. Незначні зміни є і у достатньому (пасивно-репродуктивному) рівні, який знизився на 2,5 % та у низькому (безвідповідальному) рівні на 2,2 %.

На даному етапі роботи вважаємо за необхідне зазначити, що на вихідному етапі дослідження не прослідковувалося різкого темпу росту кількості учнів молодшого шкільного віку з альтруїстично-духовним рівнем сформованості культури взаємин в умовах впливу добродійної діяльності. З нашої точки зору, це пояснюється об'ємністю досліджуваного феномену та віддаленості у часі та просторі. Процес виховання культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності не завершився на цьому, він потребує титанічних зусиль самих дітей, об'єднання педагогів із батьками та комплексу інших суспільних та загальнолюдських чинників.

Висновки. Проведений аналіз та синтез матеріалів дозволив виокремити відповідно до кожного компоненту дослідження культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності критерії та показники, що стали основою змістових характеристик сформованості досліджуваного феномену. Ретельне дотримання комплексу педагогічних умов сприяло одержанню сприятливих змін у кількісних даних процесу формування культури взаємин у дітей молодшого шкільного віку засобами добродійної діяльності. Ефективність виховного процесу визначалась також особистісною позицією школяра, впевненістю у власних силах, твердістю власного "Я", здатністю використовувати одержані знання у життєвих ситуаціях, прагнути до окультурення взаємин та сприйняття добродійності як невід'ємної частини себе та навколишнього оточення.

Перспективи подальших наукових розвідок. Подальшої розробки вимагає діагностика рівнів та типів культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності у різних сферах діяльності особистості, гендерних взаєминах.

Матеріал надійшов до редакції 22.10. 2014 р.

Гавриш І. І. Особенности сформованности культуры взаимоотношений младших школьников в благотворительной деятельности на формирующем этапе эксперимента (потребно-мотивационный и практически-поведенческий компонент).

В статье рассмотрены особенности сформованности потребно-мотивационного и практически поведенческого компонентов воспитания культуры взаимоотношений младших школьников в благотворительной деятельности. Исследованы уровни сформованности указанных компонентов культуры взаимоотношений младших школьников в благотворительной деятельности после применения разработанной модели. Представлены результаты формирующего этапа исследования сформованности потребно-мотивационного и практически-поведенческого компонентов культуры взаимоотношений младших школьников в благотворительной деятельности.

Ключевые слова: культура взаимоотношений, потребно-мотивационный компонент, практически-поведенческий компонент, уровни сформованности, критерии культуры взаимоотношений.

Gavrysh I. I. Features of Cultural Relations Formedness between Primary School Children in Charitable Activities on a Forming Stage of the Experiment (Need-Motivational and Practical-Behavioral Component).

The processes of democratization and humanization in the Ukrainian society, integrative processes in the European and international community need to change the priorities of educational cultural relations of modern primary school children. This situation requires the clarification of the formedness level of need-motivational and practical-behavioral components of the phenomenon of cultural relations between primary school children in charitable activities. The analysis of the quantitative results of the assessment formedness level concerning the need-motivational component of cultural relations between primary school children in charitable activities showed the growth among those indicators of the EG at medium (CG – 42.3 %, EG – 52.3 %) and high (CG – 19.7 %, EG – 28.3%) levels and the decline at low (CG – 13.4 %, EG – 5.9 %) and sufficient (CG – 24.6 %, EG – 13.3 %) levels. The repeated detection concerning the younger pupils' needs necessary for the effective educational cultural relations in charitable activities showed progressive changes in the students' responses. Although some respondents of the EG continue avoiding general and implicit answers and wording. The analysis of the results of forming the practical behavioral component of cultural relations between primary school children in case of charitable activity showed the qualitative advantage in favor of the EG at high (CG – 25 %, EG – 34.6 %) and medium (CG – 20.2 %, EG – 33.7 %) levels and lower rates at low (CG – 27.7 %, EG – 15.4 %) and sufficient. The study participants of the EG showed the situational decrease in the observance of generally accepted norms of the behavior and etiquette in relationships in the active struggle against all manifestations of anti-charitable activities. Also, respondents of the EG demonstrate the seriousness in combating the negative effects in the relationships. The effectiveness of the educational process is defined as the students' position, self-confidence, ability to apply their knowledge in real-life situations, strive for the cultivation of relationships in charitable activities.

Key words: culture of relationships, need-motivational component, practical-behavioral component, levels of formedness, criteria of cultural relations.